پژوهشگاه
فضای مجازی

دفتر خاکستری ۲۴

پاسخ سریع
شهریورماه ۱۴۰۴

برنامهٔ درسی حقوق فضای مجازی

پاسخ به سوال مطرح شده از سوی معاونت معاونت حقوقی و امور مجلس

بسم الله الرحمن

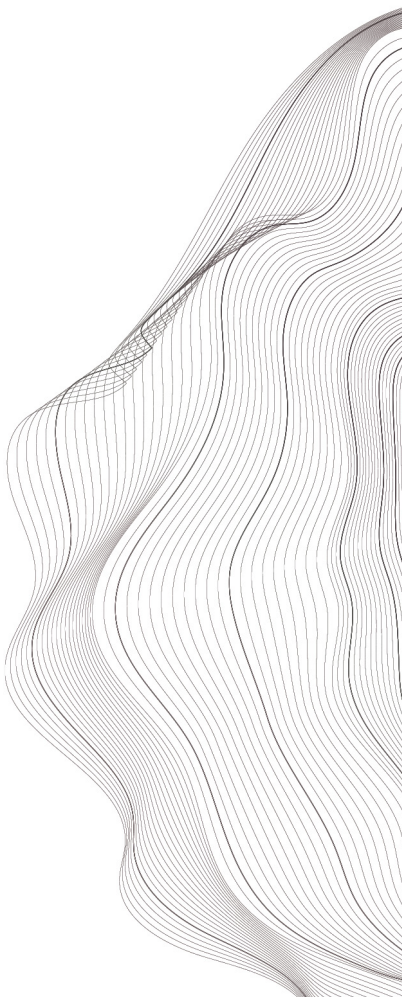

برنامهٔ درسی حقوق فضای مجازی

پاسخ به سوالات مطرح شده از معاونت حقوقی و امور مجلس

دفتر خاکستری (Quick Answer) **شمارهٔ بیست و چهارم**

گردآورنده: زهرا شاکری (هیئت علمی دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشگاه فضای مجازی است و استفاده از آن تنها با ذکر منبع مجاز است.
همچنین محتوای منتشرشده در این گزارش بیانگر دیدگاه رسمی مرکز ملی فضای مجازی نیست.

نشانی: تهران، سعادت آباد، خیابان علامه شمالی، کوچه هجدهم غربی، پلاک ۱۷
تلفن: ۲۲۷۳۰۳۱-۰۲۱
کد پستی: ۱۹۹۷۹۸۷۶۲۹

برنامهٔ درسی حقوق فضای مجازی

عطف به نامه ارسالی درخصوص کسب نظر کارشناسی درباره برنامه رشته حقوق فضای مجازی به استحضار رسانده می‌شود، برنامه درسی رشته حقوق فضای مجازی به چند تن از اساتید با تخصص‌های حقوق تجارت الکترونیک، حقوق هوش مصنوعی، حقوق فناوری‌های نوین، حقوق کیفری در فضای مجازی و حقوق رایانه، ارجاع و نظریات کارشناسی ایشان اخذگردید. آنچه در ذیل تقدیم می‌شود جمع بندی حاصل از این تحقیق است:

الف-بررسی‌های تطبیقی نشان می‌دهد که عنوان «حقوق فضای مجازی» اگرچه در سال‌های اخیر رایج شده، اما این موضوع بیشتر جنبه ژورنالیسی و رسانه ای دارد و لذا از منظر علمی و حرفه‌ای این عنوان مناسب نیست. بر همین اساس، پیشنهاد می‌شود این رشته با عنوان دقیق‌تر و جامع‌تر «حقوق فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات» ارائه گردد. دلایل و ملاحظات این پیشنهاد به شرح زیر است:

۱- دقت علمی و هم‌زبانی بین‌المللی:

اصطلاح «فضای مجازی» در ادبیات عمومی رواج دارد، اما در اسناد و برنامه‌های معتبر دانشگاهی جهان، عناوینی چون Information Technology Law، ICT Law یا Law & Technology به کار می‌رود. لذا تغییر عنوان، امکان تعامل علمی گسترده‌تر و پذیرش بین‌المللی مدارک را فراهم می‌سازد.

۲. جامعیت و پایداری محتوای آموزشی:

حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات، ظرفیت پوشش موضوعاتی همچون حفاظت داده‌ها و حریم

خصوصی، تجارت الکترونیکی، مالکیت فکری دیجیتال، جرایم سایبری، مقررات مخابرات و اینترنت، هوش مصنوعی و بلاک‌چین را داراست. در مقابل، عنوان فضای مجازی محدود و گاه مبهم بوده و با تغییر فناوری‌ها به سرعت کارآمدی خود را از دست می‌دهد و نیاز به بروزرسانی دارد.

۳. انطباق با نیاز بازار کار و صنعت:

متخصصان این رشته در نقش‌هایی چون مشاور حقوقی شرکت‌های فناوری، مسئول تطبیق قوانین داده، وکیل در دعاوی سایبری، و پژوهشگر حقوق دیجیتال می‌توانند پاسخ‌گوی نیازهای واقعی بخش خصوصی و عمومی باشند لذا تغییر عنوان و محتوای آموزشی، فارغ‌التحصیلان را به بازار کار نزدیک‌تر خواهد کرد.

۴. هماهنگی با سیاست‌های کلان ملی:

در اسناد بالادستی کشور، همواره از «فناوری اطلاعات و ارتباطات» به عنوان زیرساخت تحول اقتصادی و اجتماعی یاد شده است. لذا تغییر عنوان به حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب هم‌سویی رشته دانشگاهی با سیاست‌های ملی و اسناد راهبردی خواهد بود.

ب- رشته حقوق تجارت الکترونیک با سرفصل‌های حقوق فضای مجازی به شدت نزدیک و هم پوشانی دارد لذا تصویب رشته دیگر با همان سرفصل‌ها جای پرسش دارد! بنابراین پیشنهاد می شود رشته حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات به جهت جامع تر بودن جایگزین حقوق تجارت الکترونیک باشد.

ج- اصطلاحات تخصصی به جا به کار برده نشده است. (مانند واژگانی مانند تجارت الکترونیک، دیجیتال، سایبر و ...)

د- دروس مهمی مانند حقوق اسناد الکترونیک، حقوق مالی الکترونیکی(بخشی از آن بانکداری است- شامل بورس، بیمه و مانندآن می‌شود)، حقوق مالکیت فکری در ارتباطات جدید و حل و فصل اختلافات الکترونیک در این برنامه پیش بینی نشده است. لازم به ذکر بوده اهمیت بحث حقوق مالکیت فکری و حقوق مالی به میزانی است که حتی انتظار می‌رود در زمره دروس اصلی قرار گیرد. افزون براین پیشنهاد می‌شود دروس اختیاری درباره اسناد بین‌المللی از جمله مقررات اتحادیه اروپا در حفاظت داده‌ها (GDPR) و مانند آن در برنامه گنجانده شود.

ه-پیشنهاد می‌شود به جهت ماهیت بین رشته‌ای این رشته دروسی در حوزه مدیریت و ارزشگذاری فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آشنایی مقدماتی با هوش مصنوعی و .. نیز در این برنامه پیش بینی شود. همچنین ضروری است واحد کارآموزی/ کسب تجربه جهت فعالیت در حوزه های مرتبط (آموزش عملی در نگارش قراردادهای فناوری، تحلیل ریسک حقوقی پروژه‌های دیجیتال و به‌کارگیری ادله الکترونیکی در دادرسی)در نظر گرفته شود.

جمع‌بندی:

با توجه به ضرورت انطباق آموزش عالی با تحولات فناوری و نیازهای جامعه، سرفصل‌های موجود با اصلاح موارد فوق و تغییر عنوان رشته به حقوق فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، اقدامی راهبردی بوده که امید است پاسخ‌گوی نیازهای واقعی بازار کار و نظام حقوقی باشد.

QUICK
ANSWER

دفترهای خاکستری

این دفترها برای پاسخ علمی سریع، مختصر و دقیق به مسئله‌ها و نیازهایی تهیه و تَولید می شود که در حین فعالیت مرکز ملی فضای مجازی و سایر دستگاه ها پیش آمده و به بررسی دقیق و در عین حال سریع نیاز دارند.

پژوهشگاه
فضای مجازی